

Снежана Божанић  
 Универзитет у Новом Саду  
 Филозофски факултет  
 Одсек за историју  
 sbozanic5@gmail.com

Оригиналан научни рад  
 примљено: 16. април 2014  
 прихваћено: 1. октобар 2014

**„РАТНИЧКЕ ДРУЖИНЕ“  
 СА ПРОСТОРА ЗЕТЕ И ОБЛАСТИ ЦРНОЈЕВИЋА  
 У ИМОВИНСКО-ПРАВНИМ СПОРОВИМА  
 ОКО ЗЕМЉИШТА (1445–1492)  
 – ПАРАЛЕЛЕ СА СРЕДЊОВЕКОВНОМ СРБИЈОМ\***

**Сажетак:** Хронолошки рад обухвата период од 1445. до 1492. године, а територијално простор Зете и област Црнојевића. Анализирају се имовинско-правни спорови око земљишта између ратничких дружина на нареченом простору: спор око међа између Матагуџа и Хота из 1445. године, спор око граница Груда са Подгоричанима, враћање земље Голубовићима, утврђивање међа између Кчева и Пјешиваца, Брежина и Станисаљића, одређивање међа Орахове Љути, разграничење између Бајица, Бјелошевића и Очинића. Утврђују се сличности са судским поступком на простору средњовековне Србије и примењивање Душановог законика.

**Кључне речи:** Душанов законик, Зета, Црнојевићи, разграничење, позни средњи век.

Српски средњовековни владари настојали су да што богатије обдаре манастирска властелинства али и да их заштите, о чему сведоче сачуване повеље. Њихове аренге, поред теолошке, реторске и књижевне функције, расветљавају мотиве дародаваца и дају увид у политичку ситуацију доба у којем су настале. „Молба“ и „анатема“ као делови повеље најбоље сведоче о жељи дестинатара (дародавца) да сачува све дароване прилоге у целини. Средњи век, као доба дубоке побожности, повлачио је за собом поштовање Цркве, њених институција, те су санкције забележене у повељама имале снажно дејство. На тај начин штитиле су се границе и међе властелинстава. Казне за непоштовање граница су најчешће духовне, али понекад и материјалне.<sup>1</sup>

\* Текст је настао као фазни резултат рада на пројекту *Војвођански простор у контексту европске историје* (број 177002) Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

<sup>1</sup> У доба када је дошло до умножавања властелинства, владари су настојали да заокруже међе и при томе не повреду границе суседних поседа. Користили су различите правне радње – „откуп“, „замену“, „размену“, „трампу“ или су давали „од својега“.

До доношења Душановог законика, у судском поступку није постојала јединственост и доследност, те се оно налазило у домену обичајног права. Услед јачања и снажења државне власти, успоставља се контрола над поменутом врстом спорова, а као веома важно доказно средство јављају се повеље и исправе, тј. писани документи. Душанов законик представља најважнији правно-историјски споменик средњовековне Србије. Њиме се на конкретан начин регулишу друштвени, економски и правни односи средином XIV века.

Прецизним одредбама, Душанов законик је настојао да имовинско-правне спорове око земљишта сведе на минимум. Међутим, ипак је долазило до размирица. Сукоби су избијали између два властелинства, властелинства с једне стране и властеле с друге стране, као и унутар самог властелинства. У средњем веку наилази се на термине „тесати“ или „утесати“ међу, што значи тачно утврдити међе и границе одређеног прилога.<sup>2</sup>

Судски поступак је био јасно дефинисан: позивање на суд и улога пристава, недолазак на рочиште, сам ток поступка, доказна средства, улога пороте, те доношење пресуде и њено извршење.

Поред свих осталих функција, у средњовековној Србији владар је био и „врховни судија“.<sup>3</sup> Под његовом надлежношћу били су судство, законодавство и управа.<sup>4</sup> Судио је у најтежим преступима и споровима, познатим по имену „резервати судски“ („царски дугови“ или „casus regales“).<sup>5</sup> Пред цара се ишло у случају „невере, и за крв и за силовање (отмицу? властелинке)“ и друге тешке преступе.<sup>6</sup> Велика улога у судству припадала је судијама, дворским достојанственицима и властели коју је именовао владар. Ипак, он је увек могао да интервенише и по потреби лично решава спорне случајеве.

Огроман број чланова Душановог законика посвећен је судијама и њиховим обавезама.<sup>7</sup> У чл. 175 спомињу се „области судија које је поставио цар“ и то да је

---

<sup>2</sup> На овом послу, у зависности од времена и власника, могли су учествовати кнез, епископи, протобистар, челник, тепчија, властелин, властеличић и кефалија. Често су ангажовани и стариници.

<sup>3</sup> Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, I, Историја државног права, Београд 2002, 134. Према његовом мишљењу, констатација у владаревој титули да он влада „по милости Божјој“, заснована је на апостолском учењу да нема власти ако није од Бога. Она је била од великог значаја за јавноправни живот. Њом се „извор владарева власти смештао изнад земље, те се тим и власт подизала на недостижни ниво и добијала је искључиви ауторитет“; Д. Јанковић, *Историја државе и права феудалне Србије (XII–XV век)*, Београд 1957<sup>2</sup>, 52–62. То је било карактеристично за све земље средњег века.

<sup>4</sup> Опширније вид.: Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, I Историја државног права, 121–171; Д. Јанковић, *Историја државе и права феудалне Србије (XII–XV век)*, 53–54; К. Јиречек, *Историја Срба*, II, Београд 1952, 118.

<sup>5</sup> А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 1994, 259–261; Владар је за себе задржавао право суђења у случају велеиздаје (*невера*); у питањима својине над робом (*чељадин*) и коњем; у случају похаре и паљевине; убиства, рањавања или сакаћења (*вражда, крв*); помагања при бегу зависних сељака или отрока (*провод, прејем људски*); одвођења тј. отмице властелинке и пронијарева плена у војном логору. Сви наведени случајеви чинили су тзв. *резервате судске*.

<sup>6</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског*, Београд 1898<sup>2</sup> (репринт 2004, приредио Р. Михаљчић), чл. 192, стр. 262; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, Београд 2010, чл. 192, стр. 221.

<sup>7</sup> Вид. радове: В. Намисловски, *Нацрт развоја судства у средњовековној Србији*, Архив за правне и друштвене науке од 25. VIII 1922, 23–34; Н. Радојчић, *Судије и закон у средњовековној Србији и у Угарској*, Летопис Матице српске, 305, Нови Сад 1925, 53–68; А. Соловјев, *Судије и суд по градовима Душанове државе*, Гласник Скопског научног друштва, VII–VIII, Скопље 1929–1930, 147–162.

свако био дужан да иде пред свог судију.<sup>8</sup> „Сви људи у земљи царевој“ морали су да постане „по писму судије царевог“.<sup>9</sup>

У Законику се детаљно регулишу судски поступак и улога судије у њему. Пред судијом се правдало котлом према чл. 84 Законика.<sup>10</sup> Чл. 89 Законика регулише позив „кривца пред судије“<sup>11</sup>, док чл. 92 говори о довођењу кривца „пред судије“.<sup>12</sup>

\* \* \*

Пресуда о имовинско-правном спору око међа између две ратничке дружине, Матагуџа и Хота, издата је 8. септембра 1445. године, за време владавине деспота Ђурађа Бранковића (Вуковића).<sup>13</sup>

Она почиње на следећи начин: „По милости Божијој и господина ми Ђурђа деспота, ја Тома бивши војвода Зетски дајем знати сваком човеку“. Оваква интитулација, према мишљењу А. Соловјева, „типична је за једног великаша на челу самосталне области“.<sup>14</sup>

Тома Комнин, војвода деспота Ђурђа, управљао је у то време Горњом Зетом из Подгорице. Имао је војну и управну власт. Решавао је судске спорове, а када су били у питању сукоби око земље, одлазио је на лице места да са поротом<sup>15</sup> утврди праве границе.<sup>16</sup>

Пред војводу Тому изашли су Чепа Куштић и Лазар Николић „од властеле Матагуџа“, док су представници Хотске горе били браћа Бан (Бањ) и Ђурађ Јунковић, синови Хота Јунка.

Најпре су, прецизно је навевши, о спорној територији говорили представници Хота.<sup>17</sup> Затим су изашли „вишеписани“ заступници Матагуџа, који су

---

<sup>8</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског*, чл. 175, стр. 252; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 175, стр. 215–216.

<sup>9</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског*, чл. 148, стр. 234–235; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 148, стр. 205.

<sup>10</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског*, чл. 84, стр. 196–197; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 84, стр. 178–179.

<sup>11</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског*, чл. 89, стр. 199–200; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 89, стр. 100–101.

<sup>12</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског*, чл. 92, стр. 201–202; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 92, стр. 181–182; За детаљније разумевање улоге и функције судија у Душановом законнику треба консултовати следеће чланове: 66, 91, 103, 105, 111, 161, 162, 163, 171, 178, 179, 181, 188.

<sup>13</sup> А. Соловјев, *Зетска пресуда из године 1445*, Архив за правне и друштвене науке, XXI друго коло, јул–август XXIII (XL) бр. 1–2, Београд 1931, 41–53.

<sup>14</sup> А. Соловјев, *Зетска пресуда из године 1445*, 44.

<sup>15</sup> Српска порота је и према Душановим новелама остала доказна порота. К. Јиречек није у праву када износи мишљење да „порота у Законику цара Стефана подсећа на енглеску пороту“. К. Јиречек, *Историја Срба*, II, 124; Ј. Авакумовић, *Стара српска порота поређена са енглеском поротом*, Глас САН, XLIV, Београд 1894, 3–36; Основни задатак поротника састојао се у томе да се они заједно и да оправдају оптуженог пред судом, тј. да као „његова дружина посведоче да ли јесте или није могао учинити преступ“. *Лексикон српског средњег века* (даље: *ЛССВ*), приредили Р. Михаљчић и С. Ђирковић, Београд 1999, 724 (А. Веселиновић).

<sup>16</sup> *Историја Црне Горе*, II/2, Титоград 1979, 212 (И. Божић); М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 238, 243, 300, 317, 318, 662, 723, 724.

<sup>17</sup> И. Божић, *Улога и организација ратничких дружина у Зети XV века*, 170 (= *Немирно Поморје XV века*, Београд 1979). У време млетачког рата са Стефаном Вукчићем старшином Хотске Горе био је Хот Јунк (1441). Његови синови су Бањ и Ђурађ Јунковић. Бањ Јунковић се „као прва личност на Хотској гори

такође детаљно изнели пограничне ентитете, а потом су се позвали на једну ранију пресуду.

Још за време Балше III (највероватније), дошло је до спора око граница између суседа Хота и Матагуџа. Тада су се Матагуџи обратили Балши III („ми оповедесмо господину Балши за то“). На то је Балша III „заручио својим заповедију“ Хоте да држе мир.<sup>18</sup> Допустио им је да имају пуно право да одбране своју баштину: „Што можете, учините за своју баштину“, уколико Хоту повреде њихова поседничка права. Међутим, Хоту „нису послушали господинову реч“, већ су „наступили на баштину“ Матагуџа. „По допуштењу“ господара, Матагуџи су их напали. Убили су Влада Хоту и његова три брата. На то су се Хоту „једног Божића“ пожалили Балши III. Очекивали су да ће Матагуџи бити на одговарајући начин кажњени. Међутим, он им је одговорио: „Што сте се нашли на туђој баштини“, то вам је. Дакле, Балша III имао је у виду њихову непослушност, те је у складу с тим и поступио.

Након кратког уметања догађаја који су свакако утицали на погоршање односа између две ратничке дружине, наставља се излагање тока парнице. Наступило је сведочење властеле. „По милости Божијој и господина ми Ђурђа деспота“, војвода Тома је по сведоцима „ниже писане властеле“ потврдио „међу“ куда су они посведочили. Матагуџи су, према њиховом исказу, говорили истину.

Властела је имала улогу сведока и потврдила казивање Матагуџа. Потом „све потврдише и уписах“. Пресуда је написана у више примерака. Једна „књижица“ послата је „у ризницу господина деспота“ у Смедерево, друга је остала код војводе Томе „да је држи у себе“, а највероватније су и Матагуџи, као победничка страна, добили своју.<sup>19</sup>

Поред три представника српске властеле коју су чинили Алтоман, Вук и Ђурађ Биомужевић,<sup>20</sup> међу сведоцима се наводи „властела“ – од Грља, Подгорице, Бериславића, Бушата, Малоншића, Лужана и „остали Зећани“. Није наведен тачан број од „24 властелина“, у исправи, већ нешто мањи по имену и презимену, као и „остали Зећани мали и големи“. Претпоставља се да је било ангажовано укупно 24 „добра човека“. Књигу је саставио дијак Стојан у Зети. Стављен је и прецизан датум.

Матагуџи су, према извештају скадарског кнеза из 1418. године, били „настањени на границама скадарског подручја“, док су Хоту у то време обитавали на широком подручју изнад Скадра.<sup>21</sup> Спор око граница тињао је између њих још од времена Балше III. Немио догађај завршио се четвороструким убиством. До поновног распламсавања сукоба дошло је у време деспота Ђурђа Бранковића (Вуковића).

Пресуда је састављена у облику дијалога. Јасно се реконструира читав

---

помиње и 1474. под именом Бањ Хот“.

<sup>18</sup> А. Соловјев, *Зетска пресуда из године 1445*, 43.

<sup>19</sup> Исто, 43–44.

<sup>20</sup> *Историја Црне Горе*, II/2, 212, 219 (И. Божић); Н. Лемајић, *Породица Белмужевић*, Истраживања, 13, Нови Сад 1990, 75.

<sup>21</sup> *Историја Црне Горе*, II/2, 360–362 (И. Божић).

поступак, изјаве свих странака и војводе Томе. Сачувана је у облику судске „књиге“, како је на самом крају и забележио дијак Стојан. Према чл. 163 Душановог законика, сваки судија „што суди да записује пресуде и да држи код себе, а записавши другу исправу, да је даје ономе који се буде оправдао на суду“.<sup>22</sup>

Пресуда Балше III, по којој Матагуџи нису криви за убиство, потпуно је у складу са Душановим закоником. Према чл. 86, „где се нађе убиство, онај који је заподео окршај да је крив, чак и ако буде убијен“.<sup>23</sup> Балша III „заручио“ је заповешћу Матагуџе. „Заручити“ према чл. 92 Душановог законика (Призренски рукопис) значи „на веру, на оставу поверити и зајемчити“.<sup>24</sup> Тарановски држи да се глагол „заручити“ из овог члана Душановог законика јавља са значењем „дати на јемство или на чување“, те да је изведен од речи *рука*.<sup>25</sup>

Дакле, из парнице о сукобу око међа из 1445. године сазнаје се да су представници две сукобљене стране иступили као активни учесници судске расправе. Учесници судског процеса, према средњовековном праву, називају се „парци“.<sup>26</sup> Тужилац се звао „парчија“, а оптужени „отпарчија“.<sup>27</sup> Када се појаве на суду, ономе „што испрва изговоре“ се верује, „а нимало према потоњим“, речима касније изговореним.<sup>28</sup> Законско заступништво примењивало се на правна лица, и то на цркве и манастире које су на суду заступали њихове старешине.<sup>29</sup> У вези са процесним странкама треба свакако поменути и „наводчију“.<sup>30</sup> Он је познат из средњовековних повеља и пре доношења Законика.<sup>31</sup> То је био „потказивач, коме је у српским земљама припадала половина вражде и глоба“.<sup>32</sup>

На суду супротстављене странке иступају као активни учесници судске расправе. У старијим изворима расправа се зове „пра“ и доводи се у везу са

---

<sup>22</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског 1349. и 1354*, чл. 163, стр. 245; Ћ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 163а (Атонски рукопис), стр. 212–213.

<sup>23</sup> Ћ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 86, стр. 180.

<sup>24</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског 1349. и 1354*, чл. 92, стр. 201–202.

<sup>25</sup> Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, IV Историја судског уређења и поступка, 573, 575.

<sup>26</sup> V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatsko pravno-povjestni rječnik*, II, Zagreb 1922, 895. „Парац“ је тужитељ, тужилац али и уопштено, онај који се код суда „пре“.

<sup>27</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 161, стр. 244. „Отпарчија“ је исто што и парац али се овде истиче да је у питању противна страна.

<sup>28</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 167, стр. 247; Ћ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 167, стр. 213.

<sup>29</sup> Удовица, односно „сирота“ која „није у стању да тужи или да одговара (на суду), нека да заступника који ће се за њу парничити“, стоји у чл. 73 Душановог законика. С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 73, стр. 190–191, наводи да је парац заступник или адвокат; Ћ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 73, стр. 174; Дакле, сиромашну и усамљену жену на суду је могао да мења заступник. Примера ради, извесну Доброславу са децом која је продавала свој двор у Призрену Ману, Драгичину брату, заступао је син Првослав. Највероватније је она била удовица. А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права (од XII до краја XV века)*, Београд 1926, № 70, 148–149.

<sup>30</sup> Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, II Историја кривичног права, 269, 270, 279, 333, 339, 342.

<sup>31</sup> С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912, 617 (XLVIII); 628 (LXXXVIII); 652 (XLVI); 699 (CLXXXIX).

<sup>32</sup> Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, IV Историја судског уређења и поступка, 579.

глаголом „прети се“.<sup>33</sup> Током расправе туженик („отпарчија“) дужан је да „одговара на оптужбе“ и нема право да другог учесника „клевета“ за „неверу ни за неко друго дело“, јасан је чл. 161 Душановог законика.<sup>34</sup> Оног тренутка кад „изврши обавезу из пресуде“, могао је покренути друго питање.<sup>35</sup> Према томе, у овом судском поступку јављају се „парац“ и „отпарчија“.

Потом се наилази на представнике „властеле“ у улози „стариника“. Они су посведочили све што су Матагуџи изјавили, и војвода Тома пресудио је у њихову корист. Поред именоване властеле, бележи се и присуство „осталих Зећана“, те је највероватније њихов укупан број износио 24. „Клетвеници“, „стариници“, „старци“, „душевници“ и „сведоци“ су „добри људи“ или „знани мужеви“ из српских средњовековних повеља. Њихова улога била је од пресудног значаја приликом решавања спорова око међа. На терену су се заклињали „најстрашнијим заклетвама“, а њихови искази уживали су безусловну веру.<sup>36</sup> То су честити, часни, угледни, поштени, непорочни људи, најчешће из суседних места, који су сведочили о границама.<sup>37</sup> Уживали су опште поверење. Били су посредници између парничних странака.<sup>38</sup> Подразумевало се да уживају „грађанску част“.<sup>39</sup> Пурковић сматра да је често реч о пастирима, ловцима, рибарима, људима који су се кретали и стога добро познавали одређени простор. Њихов број варирао је у зависности од времена и врсте спора у средњовековној Србији и Зети Црнојевића. И након утврђене међе, неретко су се поново заклињали како би потврдили веродостојност исказа.

Из Дечанских хрисовуља дознаје се да је владар послао „судију Богдана и Парабка“ да „утешу“ међу Куманову и Средњем Селу. Са њима су пошла и 24 сведока који „утесаше“ међе Средњем Селу.<sup>40</sup> Пресуда о разграничењу између хиландарских села Хоче и светоарханђеловског села Јанчишта, издата 12. јануара 1454. године, настала за време старца хотачког (иконома) Теодора, доноси податак да су на терен изашли и „положили“ заклетву 24 стариника.<sup>41</sup> Правилно су означили међе да не би били „проклети од Господа Бога и пречисте Богоматере“. Неће их

<sup>33</sup> V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatsko pravno-povjestni rječnik*, II, 1109.

<sup>34</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 161, стр. 244; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 161, стр. 210–211.

<sup>35</sup> Меропах је такође учествовао у парницама. Нико није имао право „задржати га од суда царског“. Њему се суди „по правди“. Уколико добије парницу, судија је морао „зајемчити“ да ће му господар све исплатити у предвиђеном року. Такође му није смео нанети зло. Све наречено стоји у чл. 139 Душановог законика. Погледати: С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 139, стр. 228–230; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 139, стр. 202–203; У случају да дође до рочишта између властеле, „ко у чему изгуби парницу да даје јемце“, регулише чл. 88 Душановог законика. С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 88, стр. 199; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 88, стр. 180; Судски поступак прекидао се једино у случају када пристав треба да потврди неке чињенице, а спречен је из објективних разлога (чл. 91 Душановог законика).

<sup>36</sup> Б. В. Марковић, *О доказима у кривичном поступку*, Београд 1921<sup>2</sup>, 53–56.

<sup>37</sup> *ЛССВ*, 701–702 (Р. Михаљчић).

<sup>38</sup> С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Сведоци, Глас СКА, 110, Београд 1924, 1–25.

<sup>39</sup> *ЛССВ*, 161–162 (Ђ. Бубало).

<sup>40</sup> П. Ивић – М. Грковић, *ДХ I* (190–191), *ДХ II* (26), *ДХ III* (1127–1131), Нови Сад 1976.

<sup>41</sup> А. Соловјев, *Одабрани споменици*, № 128 (дат. 12. јануар 1454), 214–215; Д. Синдик, *Српска средњовековна акта у манастиру Хиландару*, Хиландарски зборник, 10, Београд 1998, 98. Оригинал у АХС под бр. 107, топографска сигнатура А 7/9.

убити „сила часнога крста“, као ни „враг“ њихове душе, јер су исправно поступили.<sup>42</sup> Из 1454. године сачувана је и пресуда о разграничењу између хиландарског села Момуше и светоарханђеловског села Нистре.<sup>43</sup> Пошто су се зауставили на „камену више локве“, часним крстом и светим иконама заклела су се „24 мужа нашим Богом и нашим душама“, да не буду проклети од „Господа Бога и пречисте Богоматере и од свих светих“.<sup>44</sup>

Према Душановом законнику, чл. 151 предвиђа да „за велико дело буде 24 поротника, а за помању кривицу да буде 12 поротника, а за мало дело 6 поротника“.<sup>45</sup> Они су, према истом члану, могли „да измире или пак да окриве“. Предвиђена је била и њихова заклетва. На састав пороте утицао је социјални статус парничних странака, како то прописује чл. 152 Душановог законика.<sup>46</sup> Тако велик број људи вероватно је био ангажован јер је у питању био дугогодишњи спор две велике ратничке дружине.

Искази сведока такође су доказно средство у судском поступку. Они на суду износе оно што су лично видели или чули.<sup>47</sup> Изјаве сведока се сусрећу у бројним имовинско-правним парницама на простору Србије у средњем веку.

\* \* \*

У доба Стефана Црнојевића дошло је до спора око земљишних међа између Груда и Подгоричана. Тим поводом, А. Соловјев начинио је и објавио испис из две пресуде под називом „Да се зна међа Грудска с Подгоричани“.<sup>48</sup>

Проблем је изнет пред Стефана Црнојевића. Он је ангажовао 24 властелина и „пред њима пристав Ђура“. Њихов задатак био је да утврде „где је Грудска међа заправо“.<sup>49</sup> То су и учинили. У исправи су прецизно наведене границе. Од пограничних ентитета забележени су: „врело“, „Лисац“, „поље“, „три груде“,

<sup>42</sup> Стариници су живели у непосредној околини: Виношар, Улишница, Пагаруша, Церовик, Воинач, Дубљани, Љубиљња, Кориша, Муштушита, Чрнча и Понорац. А. Соловјев, *Одабрани споменици*, 214–215; М. Пурковић, *Попис села у средњовековној Србији*, Годишњак Скопског филозофског факултета, IV, 2, 1939–1940, Скопље 1940, 74, 91, 105, 114, 120, 158 С. Мишић – Т. Суботин-Голубовић, *Светоарханђеловска хрисовуља*, Београд 2003, 40–41, 44–45, 52–53; Б. Зарковић, *Хотачка метохија: први хиландарски посед у Србији*, Приштина 2002, 129.

<sup>43</sup> А. Соловјев, *Одабрани споменици*, № 129 (дат. 1454), 215–216; Д. Синдик, *Српска средњовековна акта у манастиру Хиландару*, 98–99. Оригинал ове пресуде налази се у АХС под бр. 108, топографска сигнатура А 7/9. Исправа није датирана.

<sup>44</sup> Имена стариника наведена су у исправи. Они су стигли из суседних места – Улишнице, Равне Дубраве, Заплужана, Храштана, Студеничана, Сопина, Другог Сопина, Лешана, Сухе Реке, Дреновца, Сењана, Дубљана, Рибника, Шавице, Брњашче и Желчишта. А. Соловјев, *Одабрани споменици*, 215–216; Прецизну убикацију села из којих су долазили стариници вид. у: Б. Зарковић, *Хотачка метохија*, 133–134, нап. 56–70.

<sup>45</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског*, чл. 151, стр. 236–238; М. Пурковић, *Одређивање међа*, Етнологија, 1–2, Београд 1940, 78; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 151, стр. 206–207.

<sup>46</sup> Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 152, стр. 207.

<sup>47</sup> Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, IV Историја судског уређења и поступка, 592–595.

<sup>48</sup> А. Соловјев, *Зетска пресуда из године 1445*, 51–53.

<sup>49</sup> *Историја Црне Горе*, III/2, 362, 363, нап. 37 (И. Божић). Насељени „између Подгорице и Матагуџа, Груде су потицале од истоимене породице, чији су поједини чланови живјели расуто и по селима скадарског краја“.

„гомилица“, „Жрвањ“ и „Радојев студенац“.<sup>50</sup> Реч је о терену на којем су се налазили хидрографски међници, антропогеографски међници и ороними.

Доцније, у време Ивана Црнојевића, поново се расправљало о границама Груда. Овом приликом ангажовани су пристав Бан Хот и 24 властелина.

Бан Хот помиње се и приликом спора око међа између Матагужа и Хота 1445. године, али без титуле пристава.<sup>51</sup> Био је истакнути хотски властелин. За вршење своје функције пристави су примали надокнаду која се назива „приставштина“. Награда пристава „није се сматрала као неки добровољни дар, него је то било право пристава“.<sup>52</sup> Бан Хот је од Груда на име „приставштине“ добио „50 оваца и коња“.

Од времена доношења Душановог законика велику улогу у судском процесу имали су пристави. То су лица „чије су усмене изјаве уживале јавну веру“, те се стога сматрају „институтом јавне вере“.<sup>53</sup> Они су имали „помоћне и извршне функције у судском поступку“.<sup>54</sup>

Пристав је у тачно предвиђено време позивао властелина на суд. Уколико буде позван пре ручка „преко пристава и не дође до ручка, да је крив [али да се просуди куда је ишао]“.<sup>55</sup> За неодрживање на суд плаћао је „престој“ у износу од 6 волова.<sup>56</sup> Реч је о релативно високој казни. Чл. 104 Душановог законика још детаљније регулише позивање властелина на суд. Пристав није ишао „жени када није муж код куће“, нити се жена могла позивати „без мужа“. Супруга је била дужна да мужу пошаље „поруку да иде на суд“. Властелин „није крив“ за недолазак на парницу док не добије поруку.<sup>57</sup>

Пристав је, према чл. 91 Душановог законика учествовао и у самом судском поступку.<sup>58</sup> Парничар је на рочишту могао да изјави: „Имам пристава овде на двору царевом или судијином“, и позивао га је. Уколико га не пронађе у предвиђеном времену, морао је да каже: „Не нађох пристава“. Странка није крива уколико је пристава „цар или судија послао на работу“, односно све док се он не појави, јер је његово сведочење било од изузетне важности.<sup>59</sup>

---

<sup>50</sup> А. Соловјев, *Зетска пресуда из године 1445*, 51.

<sup>51</sup> И. Божић, *Улога и организација ратничких дружина у Зети XV века*, 170.

<sup>52</sup> Опширно је решено питање награде пристава у Винодолском закону и у Пољичком статуту. О награди пристава вид.: М. Костренчић, *Fides publica (Јавна вера) у правној историји Срба и Хрвата до краја XV века*, Београд 1930, 39–41.

<sup>53</sup> М. Костренчић, *Fides publica*, 5.

<sup>54</sup> Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, IV Историја судског уређења и поступка, 528, 574, 576; К. Јиречек, *Историја Срба*, II, 119, 120, 127, 129; *ЛССВ*, 587 (А. Веселиновић).

<sup>55</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 56, стр. 48, 180–181; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 56, стр. 169.

<sup>56</sup> К. Јиречек, *Историја Срба*, II, 119; *ЛССВ*, 581 (Б. Марковић).

<sup>57</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 104, стр. 209; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 104, стр. 186; Вид.: Н. Радојчић, *Око Душановог законика III. Јемства личне и имовинске слободе по Душановом законик*, Историјски часопис, 5, Београд 1955, 14–15.

<sup>58</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 91, стр. 200–201; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 91, стр. 181.

<sup>59</sup> Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, IV Историја судског уређења и поступка, 563, констатује да је пристав сведочио о нечему „што би му било познато по званичној



Уколико неко одбије „судијина посланика или пристава“, чл. 107 Душановог законика предвиђао је „да се оплени“ и „све да му се узме што има“.<sup>60</sup> Реч је о тешкој казни која је подразумевала конфискацију целокупне имовине. То је у ствари „одбој“, глоба позната из средњовековних повеља за одбијање изасланика кога пошаље судија.<sup>61</sup>

Чл. 108 Душановог законика доноси детаљне информације о „издави“, односно награди пристава који врши увођење у посед или предају.<sup>62</sup> Она је износила „од земље 3 перпере, од села 3 перпере, од млина 3 перпере, од жупе од сваког села 3 перпере, од града коњ и свита, од винограда 3 перпере, од коња перпера, од кобиле 6 динара, од говечета 4 динара, од брера 2 динара“.<sup>63</sup>

Други део Душановог законика сведочи о развоју установе пристава, те о битним променама у његовом функционисању и положају.<sup>64</sup> Он, стоји у чл. 162 Душановог законика, никуда није могао да иде „без исправе судијине или без исправе царево“ и где год су их слале судије, морале су да „им напишу исправу“.<sup>65</sup> Судије су морале да чувају исправе издате приставима, „које су послали да извршавају пресуде по земљи“. Уколико их неко „оклевета“ да су поступили другачије или да су „прерадили исправе“, ради оправдања се ишло на суд. Стога је изузетно била важна исправа коју је судија чувао. Међутим, ако се докаже супротно – да су преиначили пресуду, кажњавани су свирепо („да им се руке одсеку и језик одреже“).<sup>66</sup>

Судије су морале да пишу исправе у два примерка, а на терен су слали приставе „добре, праве и достојне поверења“.<sup>67</sup> Дакле, они су могли поступати искључиво по судијиној или царској исправи. У случају да неко „не послуша или одбије пристава“, према чл. 178, „судије пишу писма кефалијама и властели у чијој држави“ бораве дотични непослушници. Били су дужни да поступе „онако како им пишу судије“, јер ће у супротном бити кажњени као и „непослушници“.<sup>68</sup>

Иако је у другом делу Законика дошло до одређених промена у функцији пристава, А. Веселиновић сасвим умесно констатује да „Душанов законик значи

---

дужности“. Његово излагање је било доказ од пресудног значаја, јер се парничење одлагало докле год не дође пристав. Стога се судски претрес одлагао све док се он не пронађе.

<sup>60</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 107, 211–212; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 107, стр. 187; М. Костренчић, *Fides publica*, 55, на основу чл. 107 Законика уочава да је установа пристава у Србији била једнако жива као и у Далмацији, Славонији и Хрватској.

<sup>61</sup> *ЛССВ*, 463 (Р. Михаљчић).

<sup>62</sup> О значењу термина „издава“: А. Соловјев, „*Издава*“ у *средњовековном српском праву*, Архив за правне и друштвене науке, 53, Београд 1938, 133–138; *ЛССВ*, 251 (С. Ћирковић).

<sup>63</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 108, стр. 212; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 108, стр. 188.

<sup>64</sup> Д. Јанковић, *Историја државе и права феудалне Србије (XII–XV век)*, 112–113.

<sup>65</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 162, стр. 244–245; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 162, стр. 211; Вид.: Ђ. Бубало, *Писана реч у српском средњем веку*, Значај и употреба писаних докумената у средњовековном српском друштву, Београд 2009, 245–255.

<sup>66</sup> М. Костренчић, *Fides publica*, 56–60.

<sup>67</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 163, 245; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 163а, 163б, стр. 212.

<sup>68</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 178, стр. 253–254; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 178, стр. 216–217.

јединствен правни акт, и да остају на снази у средњем веку надлежности пристава из оба дела Законака<sup>69</sup>. Пристав се службено налазио како на двору владара тако и на двору судијином – дакле, у оба седишта ондашњег државног суда одакле су их владар односно судије слали „на работу“, тј. да врше помоћне судске функције.<sup>70</sup>

За разлику од исправа хрватско-угарских краљева, где је пристав нашао своје стално место, за средњовековну Србију сачуван је далеко мањи број исправа у којима се спомиње пристав.<sup>71</sup> М. Костренчић посебно истиче улогу и значај пристава у ванпарничним поступцима у средњовековној Србији.<sup>72</sup> Он је имао улогу посредника приликом даривања, продаје и залагања баштине, те је својим присуством давао законску снагу извршеном чину.

Пристав Станко је „утврђивао границе“ између манастира Хиландара и Богослава, господара села Нежићино, у области Константина Драгаша. Такође, решавао је имовинско-правни спор око земље и цркве попа Симона Прђе, између манастира Хиландара и Русика, пред господином Константином (1375/1376).<sup>73</sup>

\* \* \*

Сачувана је повеља издата 14. децембра 1492. године којом Ђурађ Црнојевић враћа земље одузете од Голубовића и утврђује њихове границе.<sup>74</sup> Занимљива је чињеница да је део повеље написан у облику том приликом вођеног дијалога.

Због лажних оптужби, Иван Црнојевић је Голубовиће прогнао преко мора. Отишли су у Италију.<sup>75</sup> Њихову баштину „братство“ Малоншића „притиснуше и разумеше“. Део су дали господару, а „по својој доброј вољи“ међусобно су поделили други део.<sup>76</sup>

Пошто су били позвани да се врате из Италије, Голубовићи су изашли пред господина Ивана Црнојевића говорећи: „Бог зна и Богом се сведочимо“ да „нису криви, лукави, нити су сагрешили“. Замолити су да им буду „враћене баштине“.<sup>77</sup> Након што су доказали своју невиност, господин Иван Црнојевић наредио је да им се баштине врате.

Господин Иван позвао је „Богдана Шћепановића који је у то доба био кефалија (ћефалија) међу Малоншићима“. Издао му је наређење: „Пођи и поврати

---

<sup>69</sup> ЛССВ, 587 (А. Веселиновић).

<sup>70</sup> Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, IV Историја судског уређења и поступка, 552, 561.

<sup>71</sup> О приставу у Хрватској, Далмацији и Славонији вид.: М. Костренчић, *Fides publica*, 41–55.

<sup>72</sup> М. Костренчић, *Fides publica*, 26–27.

<sup>73</sup> С. Божанић, *Чување простора: међе, границе и разграничења у српској држави од 13. до 15. века*, Нови Сад 2013, 408, 416.

<sup>74</sup> Ј. Томић, *Прилози за историју Црнојевића и Црне Горе*, Споменик САНУ, 47, Београд 1909, 14–16; А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, №. 142, 227–231; Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 220–225 (текст повеље је дат према издању Ј. Томића).

<sup>75</sup> *Историја Црне Горе*, II/2, 358, 364 (И. Божкић). Голубовићи су се пред крај XV века „стопили или измјешали с Малоншићима“.

<sup>76</sup> А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, 228; Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, Титоград 1987, 222.

<sup>77</sup> А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, 228; Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 222.

Голубовићима баштине“ те „да им се све поврати“.<sup>78</sup>

Богдан Шћепановић био је кефалија међу Малоншићима, чија је шира заједница била организована као посебна управна јединица Ивана Црнојевића.<sup>79</sup> Богдан је најважанија и најутицајнија личност ове ратничке дружине. Детаљно проучавајући дужности и обавезе кефалија у средњем веку, М. Благојевић дошао је до закључка да га је Иван Црнојевић поставио као свог „делегата“ и „најважнијег претставника локалне управе“ међу Малоншићима.<sup>80</sup>

„Богдан Шћепановић по заповеди господина Ивана“ пошао је да реши овај спор. Део баштине, тј. „оно што изнађе“, враћено је, али „остале баштине и земље“ што им је притиснуло племе „није могао изнаћи“, тако да им није „цело повраћено и исправљено“. Спор је, дакле, решен делимично. На поменутом простору владали су компликовани земљишни односи, а ситуацију је додатно погоршала смрт господина Ивана. Све то успорило је разрешавање проблема око враћања земље Голубовићима.

Они су потом изашли пред Ивановог сина и пожалили се „за оно остало од баштине њихове што беше приснуто а не повраћено“. Том приликом су Ђурађу „показали књигу“, коју је господин Иван „уписао“ кад их „беше дозвоа из преко мора“.<sup>81</sup> На то је Ђурађ решио „да испуни правду“ како „је био записао“ родитељ његов Иван и „врати баштине“ Голубовићима.

Позвао је властелу Малоншиће и питао их за земљу коју „исках Голубовићи“, а коју су они присвојили. Реч је била о два комада земље – једном „на Косићу“ са наведеним међама, а другом код Млинског потока. Пошто су све потврдили, да би дефинитивно умирио ситуацију и решио вишегодишњи спор, Ђурађ Црнојевић именован је 24 властелина „истих Малоншића“ којима може „највише и најбоље веровати“ заједно са приставом Драгашом Ђуровићем „од Матагужа“ да врате земљу.<sup>82</sup> Именована властела требало је да „по правди Божијој и својим душама“, пронађе све што је било одузето Голубовићима. Тако је и учињено.

Требало је, „ни по наговору“ ни „по лукавству“, већ по правди, да потврде која земља припада Голубовићима, а која Малоншићима. Они су се „заклели Богом и душама“ да су земље, које су потом детаљно наведене, баштина Голубовића.

Господин Ђурађ вратио је земље Голубовићима, „сјединио са свим осталим“ и потврдио. Потом следи „молитва“ Ђурђа Црнојевића, где се позива „на суд Божији“ да нико не повреди оно што је записано у повељи.<sup>83</sup>

Свему изреченом били су сведоци поменута властела и милосници. На самом крају повеље бележе се имена седам милосника: Никола Штиљановић, Вук Дођевић, Илија Илић, Јован Николић, Влад Алавандић, Шћепан Циек и Радослав Јанковић.

<sup>78</sup> А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, 228; Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 222.

<sup>79</sup> И. Божић, *Улога и организација ратничких дружина у Зети у XV веку*, 169, нап. 41.

<sup>80</sup> М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 279. Аутор наводи да ова повеља пружа значајна обавештења о „надлежности кефалија у Зети Црнојевића“.

<sup>81</sup> А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, 229; Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 222–223.

<sup>82</sup> А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, 229; Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 223.

<sup>83</sup> А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, 230; Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 225.

Милосници су својим присуством гарантовали извршење правног чина.<sup>84</sup> Ђурађ Црнојевић је ангажовањем „сведока“ и „милосника“ само потврдио своју одлучност да се овај спор оконча. У повељи су поменути кефалија Богдан Шћепановић и пристав Драгаш Ђурашевић „од Матагужа“. У конкретном случају, улога пристава била је иста као и у свим другим споровима око земље.<sup>85</sup> Да је реч о „великом делу“ сведочи ангажовање „24 властелина“ и чак 7 милосника.

Значајна улога у овом поступку припада кефалији. Кефалије се, као најважнији представници локалне управе у граду и околини, јављају и у улози судије.<sup>86</sup> Чл. 194 Душановог законика говори о глобама црвених људи „што се суде пред црквом и пред кефалијама“.<sup>87</sup> Често се јављају као активни учесници у имовинско-правним споровима око земљишних међа и „тесању“ спорних прилога, односно утврђивању граница. Цар Стефан Душан (јун 1355) ангажовао је штитског кефалију Давида Михајевића, између осталих, да реши спор између манастира Хиландара и градских стражара (*бъци*) Штипа, који су се били населили на земљи манастирског села Карабинци на Брегалници.<sup>88</sup> Струмички кефалија Дабижив Спандуљ, заједно са епископима, челником и „старцима“ из околине решавао је сукоб око власништва над црвеном земљом „на Пачкове“, између Хиландара и властелина Војина Радишића.<sup>89</sup> Оливер (Олко) Големовић био је „општи кефалија у области Бранковића“ у време када му је поверено разграничење између хиландарског села Хоче и светоарханђеловског села Јанчишта.<sup>90</sup>

У повељи се помиње „књига“ као важан документ. Исправе се јављају као најчешће доказно средство у српском средњовековном праву. То су пре свега: хрисовуље, простагме, уговори и друга званична документа. Приликом помеђашких спорова изношене су пред владара или обласног господара, а често су ношене и на сам терен. Дубровачки трговци понекад су на пут носили повеље српских владара

---

<sup>84</sup> М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, 157, наводи да „милосници учвршћују и утврђују оно што је у повељи речено“. Према његовом мишљењу „милосници“ представљају „посебну формулу у повељи“ у којој се наводе имена заштитника и извршиоца одређене правне радње.

<sup>85</sup> М. Костренчић, *Fides publica*, 63.

<sup>86</sup> О надлежностима кефалија исцрпније вид: Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, I Историја државног права, 16, 63, 98, 191, 206–213, 216, 220, 229; Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, IV Историја судског уређења и поступка, 528–529, 536, 538, 543–558, 560, 566, 570–571, 591; Љ. Максимовић, *Византијска провинцијска управа у доба Палеолога*, Београд 1972, 71–100; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, 246–285; *ЛССВ*, 292–295 (М. Благојевић).

<sup>87</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског*, чл. 194, стр. 263–264; Ћ. Бубало, *Душанов законик*, 222.

<sup>88</sup> С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, № 32, 428–429; *Actes de Chilandar, Actes Slaves II*, (ed. L. Petit et V. Korablev), Петроград 1915, № 47, 519–520; Повељу је издао и А. Соловјев као додатак уз своју расправу: А. Соловјев, *Бъци у Душановој повељи г. 1355*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 6, Београд 1926, 184–190; Д. Синдик, *Српска средњовековна акта у манастиру Хиландару*, № 38, 46. Оригинал се данас не налази у АХС. До 1973. постојао је само нејасан реверс.

<sup>89</sup> А. Соловјев, *Одабрани споменици*, № 84, 169–170.

<sup>90</sup> А. Соловјев, *Одабрани споменици*, № 128 (дат. 12. јануар 1454), 214–215; Д. Синдик, *Српска средњовековна акта у манастиру Хиландару*, 98. Оригинал у АХС под бр. 107, топографска сигнатура А 7/9;

М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, 276.

као гарант слободе кретања и трговине.

Нико није имао права да се „оглуши о оно што пише у исправи царевој“ (чл. 136 Душановог законика). Царске хрисовуље морале су бити „сигурне“ (чл. 137 Душановог законика). Веома је била важна њихова аутентичност, а Законик је предвидео и могућност „лажног преписивања“ хрисовуља. Уколико до тога дође и у хрисовуљи се нађу „речи измењене и садржај преиначен“, бивале су уништене, а особа која такву хрисовуљу поседује треба „да остане без баштине“. „Милостна књига“ била је веома значајна у споровима о „земљи и црквеним људима“. Уколико неко има „милост цареву“ („милостну књигу“) и при томе каже: „Дао ми је господин цар како је држао мој друг пре мене“, онда тако треба и да буде, осим ако је „црквено“. <sup>91</sup> Међутим, према чл. 78 Душановог законика, уколико неко има „исправу о милости“ и „милосника“, „тој исправи и том милоснику“ да се не поклони поверење, већ да се суди по закону уз претходне консултације са царем. <sup>92</sup> Уколико се догоди да „исправе царево“ које се изнесу на суд буду оспорене од „Законика царево“, треба да их узму судије и „донесу пред цара“. <sup>93</sup> Наречено допуњује чл. 171 Душановог законика. Ако сам цар из љубави, милости или срџбе изда неком исправу која није у складу са Законом, судије „тој исправи да не верују, само да суде и извршавају по правди“.

\* \* \*

Године 1492. господин Ђурађ Црнојевић разрешио је спор око земљишних међа између Кчева и Пјешиваца. <sup>94</sup> На терен је послао кефалију Радосава Богдановића и 24 властелина, са задатком да утврде „стару међу“ коју је био нашао још „господин Иван“, његов родитељ. У повељи се потом укратко наводе међе.

Дакле, на овом простору граница је била нестабилна, јер су међе утврђиване и у доба Ивана Црнојевића. Кчево је племе у Катунској нахији. <sup>95</sup> Њихови суседи били су Пјешивци, ратничка дружина и област која се граничила и са Бјелопавлићима. <sup>96</sup>

Потом је утврђена међа између Брежина и Станисаљића. <sup>97</sup> Детаљно су у повељи наведени погранични ентитети. Станисаљићи (Станислалићи) су у ово време били село Љешанске нахије. <sup>98</sup> Властела са кефалијом утврдила је спорне међе. Поменуто властела „заклела“ се и „изнашла“ спорне границе. Њихова имена забележена су у повељи.

---

<sup>91</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 79, стр. 193; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 79, стр. 177.

<sup>92</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 78, стр. 192–193; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 78, стр. 176.

<sup>93</sup> С. Новаковић, *Законик Стефана Душана*, чл. 105, стр. 209–210; Ђ. Бубало, *Душанов законик*, чл. 105, стр. 186–187.

<sup>94</sup> Ј. Томић, *Прилози за историју Црнојевића и Црне Горе*, Споменик САНУ, 47, Београд 1909, 14; Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 218–220 (текст повеље је дат према издању Ј. Томића).

<sup>95</sup> *Историја Црне Горе*, II/2, 349, 365 (И. Божић).

<sup>96</sup> П. Шобајић, *Бјелопавлићи и Пјешивци*, Београд 1923, 291–336; *Историја Црне Горе*, II/2, 364, 365 (И. Божић).

<sup>97</sup> Ј. Томић, *Прилози за историју Црнојевића и Црне Горе*, 14; Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 218–220 (текст повеље је дат према издању Ј. Томића).

<sup>98</sup> *Историја Црне Горе*, II/2, 364 (И. Божић).

У конкретом случају, разграничење су извршили кефалија Радосав Богдановић, као представник државне управе, те 24 именована „властелина од земље“.<sup>99</sup>

\* \* \*

Господин Ђурађ Црнојевић дао је за време своје владавине да се утврде међе Орахове Љуги (29. децембра 1494).<sup>100</sup> Заједно са 24 властелина из „околних катуна“ на терен је изашао „пристав кефалија Драгаш Ђуровић од Матагуџа“. Представник државне власти, кефалија Драгаш Ђуровић, у конкретном случају јавља се као „пристав“, тј. лице које ужива јавну веру.

Након утврђивања међе нареченог села, трећину земљишта требало је предати „пронијару“ Шћепану Малоншићу.<sup>101</sup> Тако је и учињено. Дотични пронијар у изворима се бележи и као Шћепан Николе Голубовића од Малоншића.<sup>102</sup> Ђурађ Црнојевић је због убиства протерао Радоњу Балочевиха, одузео му „пронију“ и предао је Шћепану Малоншићу.<sup>103</sup> Шћепан је поседовао пронију стечену за „вјерну службу“ Ивану и Ђурђу Црнојевићу. Његова пронија дуговала је „само на годину по један дукат господствујушћему“.<sup>104</sup>

На самом крају повеље забележени су „сведоци милосници“: Вук Дођевић и Никола Штиљановић. Био је присутан и „Радосав Јунаковић, двородржица наш“.<sup>105</sup>

\* \* \*

Препис исправе о разграничењу између Бајица, Бјелошевића и Очинића из 1489. године, уколико се на њега уопште може ослонити, употпуњује слику о решавању спорова око међа у доба Ивана Црнојевића.<sup>106</sup>

Бјелошевићи<sup>107</sup> су се, наиме, жалили господину Ивану да су их Бајице „због нејакости притисли“, те им одузели њихову баштину. С друге стране, Бајице<sup>108</sup> су тврдили да ништа нису од њихове баштине притиснули, већ да држе територију коју су и пре имали.

Пошто је саслушао обе стране, Иван Црнојевић сакупио је 24 властелина да

---

<sup>99</sup> М. Благојевић, *Спорови око међа*, 25, сматра да је одлучујући утицај имала властела „без чије се сагласности није могло одлучивати о међама“.

<sup>100</sup> Ј. Томић, *Прилози за историју Црнојевића и Црне Горе*, 20.

<sup>101</sup> Исто, 20.

<sup>102</sup> И. Божић, *Улога и организација ратничких дружина у Зети у XV веку*, 169.

<sup>103</sup> Г. Острогорски, *Пронија. Прилог историји феудализма у Византији и јужнословенским земљама*, Београд 1951, 174–175.

<sup>104</sup> Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 217.

<sup>105</sup> Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 218; С. Новаковић, *Византијски чиновници и титуле*, 265, пише да је то „дворски старешина“; Ђурађ Црнојевић је имао свог двордржицу. Двордржица је „управник двора или владаочеве палате“. К. Јиречек, *Историја Срба*, II, 359.

<sup>106</sup> П. А. Ровинскии, *Чернигория въ ея прошломъ и настоящемъ*, III/1, Санктпетербург 1897, 11; М. Драговић, *Прилози за историју Црне Горе*, *Летопис Матице српске*, св. III, Нови Сад 1891, 17–19; Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 210–212.

<sup>107</sup> Г. Никетић, *Административни речник Краљевине Југославије*, Београд 1932, 9; Г. Шкриванић, *Именик географских назива средњовековне Зете*, Титоград 1959, 43.

<sup>108</sup> Г. Никетић, *Административни речник Краљевине Југославије*, 33; Г. Шкриванић, *Именик географских назива средњовековне Зете*, 40.

„пођу и обнађу међе“.<sup>109</sup> Половина именоване властеле, на челу са кнезом Алексом Божидаревићем, потицала је из Његуша.<sup>110</sup> Између осталих, четири представника долазила су из Теклића, а међу њима и Ђурађ Милијевић.<sup>111</sup>

На терену се констатовало да је дошло до повреде међе Бјелошевића, што је и изнето пред Ивана Црнојевића, те је он потом Бјелошевићима повратио баштину. Властела се „заклела“ пред приставом Вуком Штиљановићем, након чега су границе „усечене“.

У истој повељи наилазимо и на податак да се пред господином Иваном решавао спор о међама између Бјелошевића и Очинића. Поново су именована 24 властелина који су положили заклетву. Утврђена је „права, стара међа“ Бјелошевића. „Због њихове нејакости“, територија им је уистину била „притиснута“, али им је поменути чин враћена.

#### Извори и литература:

- Авакумовић, Ј., *Стара српска порота поређена са енглеском поротом*, Глас САН, XLIV, Београд 1894, 3–36.
- Actes de Chilandar, Actes Slaves II*, (ed. L. Petit et V. Korablev), Петроград 1915.
- Благојевић, М., *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997.
- Благојевић, М., *Спорови око средњовековних међа*, Зборник за историју Матице српске, 71/72, Нови Сад 2005, 7–28.
- Божанић, С., *Чување простора: међе, границе и разграничења у српској држави од 13. до 15. века*, Нови Сад 2013.
- Божић, И., *Немирно Поморје XV века*, Београд 1979.
- Бубало, Ђ., *Душанов законик*, Београд 2010.
- Бубало, Ђ., *Писана реч у српском средњем веку*, Значај и употреба писаних докумената у средњовековном српском друштву, Београд 2009, 245–255.
- Веселиновић, А., *Држава српских деспота*, Београд 1994.
- Драговић, М., *Прилози за историју Црне Горе*, Летопис Матице српске, св. III, Нови Сад 1891, 17–19.
- Зарковић, Б., *Хотачка метохија: први хиландарски посед у Србији*, Приштина 2002.
- Ивић, П. – Грковић, М., *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад 1976.
- Историја Црне Горе*, II/2, Титоград 1970.
- Јанковић, Д., *Историја државе и права феудалне Србије (XII–XV век)*, Београд 1957<sup>2</sup>.
- Јиречек, К., *Историја Срба*, II, Београд 1952.
- Костренчић, М., *Fides publica (Јавна вера) у правној историји Срба и Хрвата до краја XV века*, Београд 1930.
- Лемајић, Н., *Породица Белмушевић*, Истраживања, 13, Нови Сад 1990, 73–80.
- Лексикон српског средњег века*, приредили С. Ђирковић и Р. Михаљчић, Београд 1999.
- Mažuranić, V., *Prinosi za hrvatsko pravno-povijesni rječnik*, I–II, Zagreb 1908–1922.

<sup>109</sup> Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 211.

<sup>110</sup> И. Божић, *Улога и организација ратничких дружина у Зети у XV веку*, 171. Алекса Божидаревић је за кнеза био постављен, највероватније, од стране самог Ивана Црнојевића.

<sup>111</sup> Исто, 171, Ђурађ Милијевић је био „брат или син Павла Милојевића, који се 1443. помиње у которским актима“.

- Максимовић, Љ., *Византијска провинцијска управа у доба Палеолога*, Београд 1972.
- Марковић, В. Б., *О доказима у кривичном поступку*, Београд 1921<sup>2</sup>.
- Мишић, С. – Суботин-олубовић Т., *Светоарханђеловска хрисовуља*, Београд 2003.
- Намисловски, В., *Нацрт развоја судства у средњовековној Србији*, Архив за правне и друштвене науке од 25. VIII 1922, 23–34.
- Никетић, Г., *Административни речник Краљевине Југославије*, Београд 1932.
- Новаковић, С., *Законик Стефана Душана цара српског*, Београд 1898<sup>2</sup> (репринт 2004, приредио Р. Михаљчић).
- Новаковић, С., *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912.
- Острогорски, Г., *Пронија. Прилог историји феудализма у Византији и јужнословенским земљама*, Београд 1951.
- Пурковић, М., *Одређивање међа*, Етнологија, 1–2, Београд 1940, 65–84.
- Пурковић, М., *Попис села у средњовековној Србији*, Годишњак Скопског филозофског факултета, IV, 2, 1939–1940, Скопље 1940, 53–160.
- Радојчић, Н., *Око Душановог законика III. Јемства личне и имовинске слободе по Душановом законуку*, Историјски часопис, 5, Београд 1955, 7–17.
- Радојчић, Н., *Судије и закон у средњовековној Србији и у Угарској*, Летопис Матице српске, 305, Нови Сад 1925, 53–68.
- Ровинскии, А. П., *Чернигория въ ея прошломъ и настоящемъ*, II/1, Санктпетербург 1897.
- Синдик, Д. И., *Српска средњовековна акта у манастиру Хиландару*, Хиландарски зборник, 10, Београд 1998, 9–151.
- Соловјев, А., *Бъци у Душановој повељи г. 1355*, Прилози за књижевност, језик историју и фолклор, 6, Београд 1926, 184–190.
- Соловјев, А., *Зетска пресуда из године 1445*, Архив за правне и друштвене науке, XXI друго коло, јул–август XXIII (XL) бр. 1–2, Београд 1931, 41–53.
- Соловјев, А., *„Издава“ у средњовековном српском праву*, Архив за правне и друштвене науке, 53, Београд 1938, 133–138.
- Соловјев, А., *Једно суђење из доба кнеза Лазара*, Архив за правне и друштвене науке, 25. март 1929, XVIII (XXXV) бр. 3, Београд 1929, 188–197.
- Соловјев, А., *Одабрани споменици српског права (од XII до краја XV века)*, Београд 1926.
- Соловјев, А., *Судије и суд по градовима Душанове државе*, Гласник Скопског научног друштва, VII–VIII, Скопље 1929–1930, 147–162.
- Спремић, М., *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994.
- Станојевић, С., *Студије о српској дипломатици*, Сведоци, Глас СКА, 110, Београд 1924, 1–25.
- Тарановски, Т., *Историја српског права у Немањинској држави*, I–IV, приредио Р. Михаљчић, Београд 2002.
- Томић, Ј., *Прилози за историју Црнојевића и Црне Горе*, Споменик САНУ, 47, Београд 1909, 14–16.
- Шекуларец, Б., *Дукљанско-зетске повеље*, Титоград 1987.
- Шкриванић, Г., *Именик географских назива средњовековне Зете*, Титоград 1959.
- Шобајић, П., *Бјелопавлићи и Пјешивци*, Београд 1923.



**„WARRIOR BANDS“  
FROM THE TERRITORY OF ZETA AND THE CRNOJEVIĆ  
REGION IN DISPUTES OVER LAND OWNERSHIP (1445-1492) –  
PARALLELS WITH MEDIEVAL SERBIA**

Summary

In the late Middle Ages (1445-1492) there were disputes over land ownership between warrior bands in the territory of Zeta and region of the Crnojević. The following cases were considered: the dispute over the boundaries between Mataguži and Hoti in 1445, the dispute over the boundaries between the Grudi and the Podgoričani, return of land to the Golubovići, determination of boundaries between the Kčeva and the Pješivci, Brežine and Stanisaljići, determination of boundaries of Orahove Ljuti, demarcation between the Bajice, Bjeloševiči and Očinići. As in medieval Serbia they appear before the state representative or the local lord. Lesser officials such as 'kefalija' and 'pristav' played an important role, which was confirmed by several examples. Although the number of witnesses in medieval Serbia varied depending on the significance of a dispute and its duration (24, 12, 9, 8, 6 or 4), in the area in question there were 24 "landowners" by rule.

**Keywords:** Dušan's Code, Zeta, the Crnojević, demarcation, late Middle Ages.